

دولتی اتا با دفاع از دو رساله اصلی و مکمل و چاپ رساله اصلی توسط مرکز تحقیقات علمی فرانسه CNRS در انتشارات مزون نو پاریس در سال ۱۹۶۶ قبل از دفاع. چهار دانشنامه او در جامعه شناسی عمومی، اقتصاد سیاسی، روانشناسی اجتماعی و جامعه شناسی آفریقا و سه دانشنامه جامعه شناسی کار، اقتصاد کار و کار در کشورهای در حال توسعه که هر یک به اندازه یک رساله دکتری ارزش داشت و بدین ترتیب با بودجه ای که دولت برای گذراندن ۴ سال ادامه تحصیل در اختیار وی قرار داده بود ۶-۷ سال در فرانسه ماند. طی تحصیل مدتی به انگلستان رفت و از مرکز اسناد سیاسی Public Record Office مستندات و مکاتباتی را بیرون کشید که بعدها ارائه درس تحلیل تاریخ دویست ساله ایران و سپس تحلیل تاریخ صد ساله ایران بر همان اساس صورت گرفت.

دانشجویان آن زمان در فرانسه یا اهل سیاست بودند یا مشغول درس و انجام امور علمی. اما او و بسیاری از دوستانش در هر دو حوزه مشغول فعالیت جدی شدند. در آن زمان محیط دانشجویی کاملاً سیاسی بود. چه در مورد فرانسه و مسایل زمان ژنرال دوگل و چه در مورد مساله ایران.

دانشجویان در فرانسه سعی می کردند مبارزات را منعکس کنند. شروع فعالیت های سیاسی وی در فرانسه از سال های ۱۳۴۰ بود که در پاسخ به یکی از دانشجویان که او را به اتحادیه دانشجویان ایرانی دعوت کرد گفت من جریان جبهه ملی و شخص دکتر مصدق را جریان سیاسی سالمی می دانم و می پسندم و سپس در مراسم آنها دعوت شد. در همان دوران مهندس بازرگان در ایران دستگیر شد و در دفاعیه معروف خود بیان کرد ما آخرین نسلی هستیم که با زبان قانون با شما سخن می گوئیم. در همان زمان دکتر توسلی همراه با دانشجویان کنفدراسیون در فرانسه بیانیه ای در دفاع از آزادی تهیه کردند و آن را به امضای چند دانشمند فرانسوی از جمله ژان پل سارتر، شوارتز و عده ای دیگر رسانده و راهی ایران کردند. به طور کلی نوشتن مقالات یکی از امور روزمره او بود. در کنار ۲۰-۳۰ نفری که در کافه های پاریس جلسات هفتگی تشکیل می دادند و برخی اعلامیه ها را در روزنامه لوموند چاپ می کردند، ۱۷ شماره از نشریه ایران آزاد نیز منتشر شد. در اکثر شماره های این نشریه دکتر شریعتی مطلب می نوشت و در برخی شماره ها دکتر توسلی.

علی رغم علاقه شدید به درس، کار سیاسی اجتماعی فرهنگی یک لحظه رها نشد. اکثر شب های هفته در کوی دانشگاه پاریس از ساعت ۶ تا ۸ جلسه بود. حتی هیات تحریریه مجلات در اتاق ایشان تشکیل می شد. فشار کار گاهی انقدر زیاد بود که یک روز ناگهان بیهوش شد و با سر به زمین افتاد. صاحبخانه اش او را پس از چندین ساعت یافت. در حالی که ۱۵ روز در بیمارستان بستری شد، علت، خستگی بیش از حد تشخیص داده شد.

حالا دیگر در پایان تحصیل در فرانسه مسیر فکری دکتر توسلی کاملاً مشخص بود به طوری که در جلسه دفاعیه اش به دلیل طرفداری از ملت ایران و زیر سوال بردن وابستگی ایران به انگلیس بحث بین اساتید بالا گرفت. پس از دفاع به او پیشنهاد انجام یک طرح تحقیقاتی کلان در آفریقا و سپس ادامه تحقیقات در فرانسه داده شد. اینکه رد کردن این پیشنهاد به دلیل بیماری مادر بود یا گرایش او به ایران زمین در هر حال او را برای همیشه به مام وطن بازگرداند.

عضو هیات علمی دانشگاه و استاد دانشگاه

به زبان فارسی و فرانسه می خواند. پای تفسیر قرآن آیت الله طالقانی می نشست و با مسائل روز و نیازهای جامعه در ارتباط بود و در بسیاری از جلسات فکری و سیاسی که در منازل افراد برگزار می شد شرکت می کرد.

دکتر توسلی همچنین شاهد تاسیس جبهه ملی در اواخر دهه سی بود. جبهه ملی دوم در جلالیه یا پارک لاله که یک زمین خالی بود و مانور ارتش آنجا انجام می گرفت میتینگ تشکیلی داد و عده زیادی در آنجا تجمع کردند.

روزی با بچه های کوی دانشگاه برای اولین بار با مهندس بازرگان از نزدیک ملاقات کرد. شرکت در سخنرانی او و به جا آوردن نماز عید فطر در دانشکده کشاورزی کرج باعث شد که بسیار تحت تاثیر ایشان قرار گیرد. سخنرانی دکتر سبحانی در مدرسه کارآموز که دکتر توسلی مدتی در آنجا تدریس می کرد تحت عنوان «خلقت انسان و تکامل در قرآن» حتما در اندیشه او اثر گذار بوده است.

بدین ترتیب فعالیت های او شکل جدی تری به خود می گرفت به طوری که در سال ۱۳۳۸ انجمن اسلامی معلمین ایران با حضور اساتید و معلمان تاسیس شد و اساسنامه انجمن طی چند ماه با گردهم آیی امثال او و سایرین در روزهای جمعه تدوین شد.

در همان دوران بود که مدال فرهنگ به او اعطا شد و مشمول طرح شاگرد اولی ها شد که بتواند به فرانسه برود. دانشسرا در آن زمان برای شاگرد اول ها دو امتیاز قائل بود اول اینکه در دانشسرا تدریس کنند و دوم اینکه در صورت تمایل می توانند با بورس دولتی به خارج از کشور بروند و بنابراین دکتر توسلی تدریس خود را در دانشسرای عالی شروع کرد و بعد هم با بورس راهی فرانسه شد.

فرانسه مهد علم، سیاست و آزادی بود. از همان روزهای اول ورود تحت تاثیر جنگ فرانسه و الجزایر قرار گرفت. در زمان ژنرال دوگل تظاهرات مردم فرانسه به نفع الجزایر در اطراف سوربن انجام می شد و مردم شعار می دادند که در الجزایر صلح برقرار شود. به عبارتی فرانسوی ها به نفع الجزایر تظاهرات می کردند. اتفاق دیگری که در روزهای اول ورود شاهدش بود رژه استادان با لباس استادی مقابل دانشجویان برای شروع سال تحصیلی بود و شعارهایی که شنیده می شد مبنی بر اینکه به جای توپ و تفنگ آغوش تانتر بسازید. دانشمندان و تئوری های تازه معرفی می شدند و چهره یک دانشگاه واقعی برای او جلوه گر می شد. در همان روزهای اول این اتفاقات در ارائه نهدی که هم علمی است و در عین حال مسئول در قبال جامعه، نشان از آزادی بیان و ابراز عقیده بود و تاثیر عمیقی در وی گذاشت.

حتی صاحبخانه دکتر توسلی که پیرزن خیاط بی سواد بود مرتب با او در مورد مسائل سیاسی بحث می کرد و آنجا بود که متوجه شد تا چه حد مردم سایر کشورها به منافع ملی ایشان اهمیت می دهند.

همه اینها بود که پس از رصد بسیاری از رشته ها برای یافتن رشته مناسب، نهایتاً جامعه شناسی را برگزید و تحصیل دانش مزین شد به استفاده از محضر اساتیدی چون گوروچ، آرون، استوتزل، لازارسفلد، کلاین برگ، مزون نو، دوکلو و آشنایی با بودون، پاسرول، بوردیو و ...

اخذ لیسانس جامعه شناسی در سوربن همراه بود با گذراندن ۴ دانشنامه و سپس دریافت فوق لیسانس و طی دوره دکتری